

11-SINF DAVLAT VA HUQUQ ASOSLARI SMART BOOK

TOSHKENT – 2024

10-11-§. Fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlab qo'yilgan huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar

Tuhmatchi bir soatda bir oyga tatigulik fitna qo'zg'atadi.

Alisher Navoiy

Tenglik hukm surgan joyda sotqin, aldamchi ehtirosalar, g'am-g'ussa bo'lmaydi. (Hikmat)

SHAXSNING OZODLIGI, SHA'NI VA QADR-QIMMATIGA QARSHI JINOYATLAR (JINOYAT KODEKSI, VI BOB)

Shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlarga quyidagilar kiradi:

- odam savdosi,
- ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to'sqinlik qilish,
- odam o'g'rilash,
- zo'rlik ishlatib g'ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish,
- tuhmat,
- haqorat qilish.
- ✓ Ushbu jinoyatlarning **obyekti shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmat** hisoblanadi.

Odam savdosi odamni olish-sotish yoxud undan foydalanish maqsadida yollash, tashish, topshirish, yashirish yoki qabul qilishda namoyon bo'ladi. Bunda odamlarni o'g'irlash zo'rlik ishlatish yoki zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitish yoxud majburlashning boshqa shakllarini qo'llash orqali amalga oshiriladi.

- Jinoyat boylik orttirish va boshqa g'arazli maqsadlarda aldash yo'li bilan odam savdosini amalga oshirishda ifodalanadi.
- Odam savdosiga odam oldi-sotdisi, ya'ni uni sotuvchiga berilgan ma'lum miqdordagi pul mablag'i yoki boshqa mulkiy ekvivalent evaziga boshqa odam ixtiyoriga topshirish kiradi.

Odamlarni ekspluatatsiya qilish – boshqa shaxslardan o'z niyatiga ko'ra foydalanish yoki jinsiy majburlashning turlari, majburiy mehnat yoki xizmatlar, qulchilik, erkidan mahrum qilish yoki inson a'zo-to'qimalarining transplantatsiyasi hisoblanadi.

Odam savdosi jinoyati bo'yicha jabrlanuvchilarning ekspluatatsiya jarayoni:

- Ishlab chiqarish va qishloq xo'jalik ishlarida foydalanish
- Uy-ro'zg'or ishlarida foydalanish
- Tilamchilikka majburlash
- Sun'iy onalik va bola tug'ishga majburlash
- Majburiy nikoh, jinsiy erkinligiga qarshi harakatlar
- Inson to'qimalarini transplantatsiya qilish

Ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to'sqinlik qilish
(Jinoyat kodeksi, 136-modda)

- Mazkur jinoyatning sodir etilish motivi jinoyatni kvalifikatsiya qilishda ahamiyatga ega emas.

Ayolni erga tegishga yoki nikohda bir-ga yashashni davom ettirishga majbur qilish deganda unga nisbatan jismoniy yoki ruhiy zo'ravonlik ishlatilishini tushuniladi.

Odam o'g'irlash (Jinoyat kodeksi, 137 modda)

- Mazkur jinoyatning **obyekti odamning erkinligi**, ya'ni istagan yerida bo'lishi erkinligini kafolatlovchi ij-timoiy munosabatlar hisoblanadi.
- Bu jinoyatga **Jinoyat kodeksining 245-moddasida** nazarda tutilgan hollardan tashqari barcha turdagi odam o'g'rilashlar kiradi.

Odamni o'g'rilash deganda, odamning yashirinch, oshkora yoki aldash yoxud ishonchini suiiste'mol qilish yo'li bilan shaxsiy erkinligidan mahrum qilinishini tushuniladi.

Zo'rlik ishlatib g'ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish
(Jinoyat kodeksi, 138- modda)

- Ushbu jinoyatning **obyekti jabrlanuvchining shaxsiy ozodligi** hisoblanadi. Jinoyatning obyektiv tomoni zo'rlik ishlatib g'ayriqonuniy ravishda shaxsni harakat qilish erkinligidan mahrum etish, jabrlanuvchiga nisbatan jismoniy yoki ruhiy zo'rlik ishlatish, uning qayerda bo'lishini erkin tanlash huquqini cheklash kabi xatti-harakatlarni sodir etishda ifodalanadi.
- Jabrlanuvchi ozodlikdan mahrum qilingan paytdan e'tiboran jinoyat tugallangan, deb hisoblanadi.

Tuhmat (Jinoyat kodeksi. 139-modda)

- ✓ Ushbu jinoyat **uch qismdan** iborat.
- Tuhmatning **obyekti shaxsning sha'ni va qadr-qimmat** hisoblanadi. Sha'n insonning ichki axloqiy qadr-qimmat, halolligi, oliyanoblighi, vijdoni, umuman olganda, sha'n insonning ma'naviy va ijtimoiy fazilatlarini belgilaydi.
- Uydirmalarni tarqatish usuli har xil, masalan, og'zaki, yozma, biror tasvir ko'rinishidagi lavha bo'lishi mumkin.

Insonning qadr-qimmat deganda dunyo-qarashining darajasi, aql-zakovati, turmush tarzi kabi insonning obyektiv jihatlarini tavsiflovchi ijobiy sifatlar yig'indisini tushunish zarur.

Haqorat qilish (Jinoyat kodeksi, 140-modda)

- Haqorat qilish shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini beodoblik bilan qasddan tahqirlashdan iborat bo'lib, og'zaki yoki yozma ravishda bo'lishi mumkin.

- Haqorat qilish odatda bevosita sodir etiladi, ammo vositachi orqali haqorat qilingan hollar ham uchraydi va har doim ma'lum bir shaxsga qaratilgan bo'ladi.

FUQAROLARNING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ VA ERKINLIKLARIGA QARSHI JINOYATLAR (JINOYAT KODEKSI, VII BOB)

Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar tarkibiga mamlakatimiz Konstitutsiyasida belgilab qo'yilgan huquqlarni buzish kabi quyidagi jinoyatlar kiradi:

- ✓ fuqarolarning teng huquqliligini buzish;
- ✓ shaxsiy hayot daxlsizligini buzish;
- ✓ fuqarolarning turar joyi daxlsizligini buzish;
- ✓ xat-yozishmalar, telefonda so'zlashuv, telegraf xabarlar yoki boshqa xabarlarning sir saqlanishi tartibini buzish;
- ✓ jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish;
- ✓ vijdon erkinligini buzish;
- ✓ saylov yoki referendum tashkil qilish, ularni o'tkazish to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish;
- ✓ saylov huquqining yoki ishonchli vakil vakolatlarining amalga oshirilishiga to'sqinlik qilish;
- ✓ mehnat qilish huquqini buzish;
- ✓ mualliflik yoki ixtirochilik huquqlarini buzish.

Fuqarolarning teng huquqliligini buzish (Jinoyat kodeksi, 141-modda)

- ✓ Mazkur jinoyatlarning **obyekti fuqarolarning shaxsiy huquqlari va erkinliklaridir**.

Fuqarolarning teng huquqliligini buzish jinoyat jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy yoki ijtimoiy mavqeyidan, kelib chiqishi dan qat'i nazar fuqarolarning huquqlarini buzish yoki cheklash yoxud fuqarolarga bevosita afzalliklar berishda ifodalanadi.

Shaxsiy hayot daxlsizligini buzish (Jinoyat kodeksi, 141¹-modda)

- ✓ Bu jinoyat shaxsning shaxsiy yoki oilaviy sirini tashkil etuvchi shaxsiy hayoti to'g'risidagi ma'lumotlarni uning rozilgisiz qonunga xilof ravishda yig'ish yoki tarqatishda ifodalanadi.

Fuqarolarning turar joyi daxlsizligini buzish (Jinoyat kodeksi, 142-modda)

- ✓ Jinoyat yashovchilarning erkiga qarshi zo'rlik ishlatib, g'ayriqonuniy ravishda turar joyga bostirib kirishda ifodalanadi.

G'ayriqonuniy ravishda bostirib kirish deganda, aybdor shaxsning turar joy egasining ruxsa-tisiz va ularning erkiga xilof ravishda, huquqiy asoslarsiz shaxsning turar joyiga kirishga qaratilgan xatti-harakatlarining (masalan, **g'ayriqonuniy ravishda ko'chirish, ruxsatnomasiz tintuv o'tkazish, o'zganing turar joy maydoniga o'zboshimchalik bilan ko'chib kirish**) sodir etilishi tushuniladi.

Xat-yozishmalar, telefonda so‘zlashuv, telegraf yoki boshqa xabarlarining sir saqlanishi tartibini buzish (Jinoyat kodeksi, 143-modda)

Jinoyat shaxslarning pochta-telegraf xabarlari yoki telefonda so‘zlashuvning mazmuni bilan g‘ayriqonuniy tanishuvida yoxud fuqarolarning xatlari, telegrammalari, telefaks orqali, elektron pochta orqali xabar qilinayotgan ma’lumotlarni shu axborotlar egasining rozilgisiz oshkor etilishida ifodalanadi.

Fuqarolarning murojaatlari to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini buzish (Jinoyat kodeksi, 144-modda)

Jinoyat fuqarolarning murojaatlari to‘g‘risidagi qonunni buzishga qaratilgan har xil harakatlar bo‘lib, u fuqarolar, jamiyat va davlatning qonun bilan muhofaza etiladigan huquqlariga jiddiy zarar yetkazishda ifodalanadi.

Vijdon erkinligini buzish (Jinoyat kodeksi, 145-modda)

- ✓ Jinoyat diniy tashkilotlarning qonuniy faoliyatiga yoki diniy marosimlarning o‘tkazilishiga to‘sqinlik qilishda ifodalanadi.
- ✓ Voyaga yetmagan shaxslarni diniy tashkilotlarga jalb etish, diniy tashkilot faoliyatida ishtirok etishga ko‘ndirishga qaratilgan qilmish sodir etilgan paytdan boshlab tugallangan jinoyat hisoblanadi.

Saylov yoki referendum tashkil qilish, ularni o‘tkazish to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini buzish (Jinoyat kodeksi, 146-modda)**Jinoyat:**

- 1) ovoz berishning yashirinligini buzishga;
- 2) saylov yoki referendum hujjatlarini qalbakilashtirishga;
- 3) saylov yoki imzo varaqalariga soxta yozuvlar kiritishga;
- 4) saylov yoki referendum tashkil qilish, ularni o‘tkazish vaqtida berilgan ovozlarni ataylab noto‘g‘ri hisoblashga qaratilgan xatti-harakatlarni sodir etishda ifodalanadi.

Saylov huquqining yoki ishonchli vakil vakolatlarining amalga oshirilishiga to‘sqinlik qilish (Jinoyat kodeksi, 147-modda)

Jinoyat obyekti – insonning saylash yoki saylanish, saylovoldi tashviqotini olib borish, referendumni o‘tkazishda ishtirok etish, saylovoldi tashviqot olib borish, nomzod shaxs ishonchli vakillarining o‘z vakolatlarini amalga oshirish huquqini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlardir.

Mehnat qilish huquqini buzish (Jinoyat kodeksi, 148-modda)

- **Jinoyatning obyekti** fuqarolarning Konstitutsiya bilan kafolatlangan mehnat qilish huquqi hisoblanadi.
- **Jinoyatning subyekti** ishga qabul qilish yoki ishdan bo‘shatish huquqiga ega bo‘lgan shaxs bo‘lishi mumkin.

Mualliflik yoki ixtirochilik huquqlarini buzish (Jinoyat kodeksi, 149-modda)

Jinoyat mualliflik huquqini o'zlashtirib olish, ham-mualliflikka majburlash, shuningdek, tafakkur mulki obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni ular rasman ro'yxatdan o'tkazilgunga yoki e'lon qilingunga qadar muallifning roziligisiz oshkor qilinishida ifodalanadi.

Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, 26-modda

Barcha odamlar qonun oldida teng va hech qanday kamsitishlarsiz qonun bilan teng himoya lanish huquqiga egadirlar. Shu munosabat bilan har xil kamsitishlar qonun yo'li bilan man etilishi va qonun barcha shaxslarga biron-bir belgi bo'yicha, aytaylik, irqi, terisining rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodi, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy mavqeyi, tug'ilishi yoki boshqa sharoitlar bo'yicha kamsitishlarga qarshi teng va samarali himoyani kafolatlashi lozim.

(Ushbu pakt BMT Bosh Assambleyasining 1966-yil 16-dekabrdagi 2200 A (XXI) rezolyutsiyasi bilan qabul qilingan, 6 qism, 53 moddadan iborat).

Konstitutsiya, 31-modda

Har kim o'z sha'ni va obro'siga qilingan tajovuzlardan, shaxsiy hayotiga aralashishdan himoyalani va turar joyi daxlsizligi huquqiga ega.

Hech kim qonun nazarda tutgan hollardan va tartibdan tashqari bironing turar joyiga kirishi, tintuv o'tkazishi yoki uni ko'zdan kechirishi, yozishmalar va telefonda so'zlashuvlar sirini oshkor qilishi mumkin emas.

Konstitutsiya, 35-modda

Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har bir inson xohlagan dinga e'tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo'l qo'yilmaydi.

Konstitutsiya, 36-modda

O'zbekiston Respublikasining fuqarolari jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda bevosita hamda o'z vakillari orqali ishtirok etish huquqiga egadirlar. Bunday ishtirok etish o'zini o'zi boshqarish referendumlar o'tkazish va davlat organlarini demokratik tarzda tashkil etish, shuningdek davlat organlarining faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini rivojlantirish va takomillashtirish yo'li bilan amalga oshiriladi...

Konstitutsiya, 42-modda

Har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalani huquqiga egadir.

Konstitutsiya, 53-modda

Har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi kafolatlanadi. Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g'amxo'rlik qiladi.